

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

FORMING OF THE INDEPENDENCE OF FUTURE MUSIC THEACHERS IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING

У статті висвітлено основні результати дослідження проблеми формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання. Проаналізовано стан проблеми самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання та шляхи її подолання. Запропоновано аналіз розробленої нами методики з даної проблематики. Визначено шляхи подальшої наукової роботи щодо втілення методичних напрацювань та їх реалізацію в розробленні та впровадженні власного дистанційного курсу.

Ключові слова: самостійність, майбутній учитель музики, дистанційне навчання, музичне мистецтво, формування, методика.

анализ разработанной нами методики по данной проблематике. Определены пути дальнейшей научной работы по воплощению методических разработок и их реализацию в разработке и внедрении собственного дистанционного курса.

Ключевые слова: самостоятельность, будущий учитель музыки, дистанционное обучение, музыкальное искусство, формирование, методика.

The article reflects the main results of the study of the problem of forming the independence of future music teachers in the process of distance learning. The state of the problem of independence of future music teachers in the process of distance learning and the ways of overcoming it are analyzed. The analysis of the developed methodology of this problem is offered. The ways of further scientific work according to the implementation of methodological achievements and their realization in the development and introduction of own distance course are outlined.

Key words: independence, future music teacher, distance learning, musical art, forming, methodology.

УДК 378.018.43:[37.011.3-051:78]

Дубовий З.С.,

аспірант кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету

В статье отражены основные результаты исследования проблемы формирования самостоятельности будущих учителей музыки в процессе дистанционного обучения. Проанализировано состояние проблемы самостоятельности будущих учителей музыки в процессе дистанционного обучения и пути ее преодоления. Предложен

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вища освіта в сучасних умовах втратила відтінок консервативності. Це – динамічна система, що постійно змінюється, реальний навчальний процес вищого закладу освіти перебуває в залежності від багатьох чинників, і під впливом соціально-економічних, політичних реалій постійно виникають новації.

Формування самостійності майбутніх учителів музики потребує такої організації процесу навчання, яка б сприяла цілеспрямованому залученню студентів до набуття знань, виробляла в них здатність і потребу діяти незалежно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У педагогічній літературі визначені шляхи розвитку самостійності індивіда:

- 1) створення пошукових ситуацій;
- 2) використання принципу індивідуалізації в навчанні
- 3) застосування системи самостійних робіт, використання різноманітних дидактичних і сучасних технічних засобів;
- 4) посилення зв'язку навчання з життям, позитивним досвідом педагогічної діяльності.

Методологічним обґрунтуванням методики формування самостійності майбутнього вчителя музики засобами дистанційного навчання слугують ідеї активності особистості, ідея спрямованості навчального процесу вищої педагогічної школи на вдосконалення розвивально-творчого потенціалу як традиційних, так і інноваційних орга-

нізаційних форм, ідеї цілісності освітнього процесу (єдності пізнавальної, професійно-трудової, науково-дослідницької діяльності).

Створюючи методику формування самостійності майбутнього вчителя музики у процесі дистанційного навчання, ми зважаємо на ті загальні закономірності професійної підготовки, яким повинен відповідати сучасний навчальний процес вищого педагогічного навчального закладу. Вони визначені в науковому доробку вітчизняних учених – А. Алексюка [6], В. Андрущенко [10], Г. Атанова [18], І. Кобиляцького [109], В. Лозової [123], В. Паламарчук [167]. Серед найсуттєвіших – закономірність відповідності змісту професійної підготовки сучасним потребам духовного, соціально-економічного розвитку суспільства, закономірність залежності прикінцевого результату професійної підготовки від доцільної розмаїтості форм, методів, засобів навчання, закономірність урахування індивідуального, одиничного та спільного, соціального в процесі та результатах професійної підготовки майбутнього спеціаліста.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нині існують певні труднощі, пов'язані з добором і розробкою тестового матеріалу, його адаптацією до особливостей викладання навчальної дисципліни мистецького циклу, вдосконаленням критеріїв оцінки відповідей студентів у дистанційному середовищі тощо. Поряд зі сказаним вище, вважаємо за потрібне наголосити на тому, що

тести та стандартизований контроль є, в основному, кількісною мірою сформованості самостійності.

Безперечним залишається факт підпорядкування всіх інноваційних, реформувальних процесів єдиній меті – формування студента як сучасної особистості-професіонала шляхом поступового входження в професійне та соціальне середовище, розвиток особистості, яка надалі обов'язково розкриє свої здібності й обдарування у професійній сфері, особистості, що здатна збагатити власний і соціальний досвід новими досягненнями.

Мета статті – дослідження проблеми формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Як вихідне теоретичне положення в основу створення методики формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання покладено наукове уявлення про основні способи діяльності студента в період його професійної підготовки у вищій школі та очікувані результати діяльності, які співвідносяться з освітньо-кваліфікаційними характеристиками. Платформу для дистанційних курсів університет може створювати самостійно або ж об'єднавши зусилля кількох провідних вищих навчальних закладів, компаній та організацій. Наприклад, Український проект Prometheus – ініціатива, що не залежить від будь-якого університету ні процедурно, ні фінансово.

Дослідження структури навчальної (навчально-пізнавальної) діяльності відкрило реальні можливості управління процесами розвитку самостійності студентів: виконання навчальних дій і вправ призводить до досягнення «стану навченості», можливість розвитку та формування самостійності знаходиться в прямій залежності від сформованості її конструктивів, їх автоматизації і максимальної активізації професійно значущого для майбутнього вчителя музики контексту. Методика формування самостійності майбутніх учителів музики засобами дистанційного навчання враховує:

- а) домінуючі цілі професійної підготовки майбутнього вчителя музики;
- б) вибір різних способів управління навчально-пізнавальною діяльністю в дистанційному середовищі;
- в) моделювання тренінгових навчальних ситуацій, які дають можливість уникнути нестандартних ситуацій роботи в мережі, зменшити кількість неадекватних відповідей тощо;
- г) ретельний відбір і структурування навчального матеріалу в межах дистанційних курсів;
- д) урахування рівня базової та спеціалізованої підготовки студентів;

е) вибір відповідних тестових методик для оцінки рівня навченості (або розроблення необхідного діагностичного апарату),

ж) регулювання темпу навчання в дистанційному середовищі.

Методика формування самостійності майбутніх учителів музики шляхом дистанційного навчання передбачає низку процедур. Проілюструємо ці особливості на прикладі розробки окремого дистанційного курсу.

1. Узгодження цілей професійної підготовки майбутнього вчителя музики та завдань розвитку самостійності.

Узгодження цілей професійної підготовки та розвитку самостійності майбутнього вчителя музики здійснюється на основі активізації механізмів самоусвідомлення та самоаналізу. Нижче пропонуємо зміст картки-схеми самоаналізу, яка пропонується студентам – майбутнім учителям музики.

Картка-схема самоаналізу змісту і процесу розвитку самостійності:

Визначте за 10-бальною шкалою міру та ступінь ускладнень, які Ви долаєте в процесі самостійно-пізнавальної діяльності (працюючи над виконанням завдань із циклу професійної та практичної підготовки):

- 1) труднощі здійснення планомірного порядку виконання навчальних дій та операцій, забезпечення послідовності самостійно-пізнавальної діяльності;
 - 2) труднощі визначення змістових центрів певної теми, виокремлення стрижневих понять, ідей, установлення взаємозв'язків між ними;
 - 3) труднощі, пов'язані з установленням міжпредметних зв'язків та співвідношень між поняттями під час вивчення теми;
 - 4) труднощі оптимального добору та об'єктивного висвітлення наукових фактів, понять, теорій;
 - 5) труднощі оптимального структурування навчального матеріалу під час самостійного опрацювання;
 - 6) труднощі самостійного визначення місця нового матеріалу в загальній структурі теми чи розділу;
 - 7) труднощі, пов'язані із самостійним повторенням та закріпленням набутих знань за структурними смисловими одиницями або частинами;
 - 8) труднощі самостійного застосування набутих знань, умінь та навичок у нових навчальних, навчально-професійних умовах.
2. Розбиття змісту певної навчальної дисципліни на окремі елементи, сегменти, цілісна система яких збігається з її повним змістом; моделювання професійно значущої навчальної інформації в наочній (символічній, графічній, слайдових презентацій, відео тощо) формі; відбір викладачем

обов'язкових та необхідних для дистанційного курсу елементів; процедура згортання знань у дидактичну одиницю та представлення в електронному вигляді, яка і надає можливість студентам розвивати самостійність на гранично допустимому рівні труднощів узагальненими способами дій у певному різновиді задач або певній темі (розділі програми), що належать окремій галузі знань.

На другому етапі застосування методики формування самостійності майбутніх учителів музики конкретизуються особливості застосування викладачами дисциплін циклу професійної та практичної підготовки інформаційних технологій у навчальному процесі. Така робота спростить створення дистанційного курсу й дозволить зекономити час. Тож, викладачі відповідають на такі запитання:

1) визначте ступінь обладнаності навчального процесу (за провідними формами) сучасними комп'ютерними засобами, що дозволяють застосовувати інформаційні технології (незадовільний, задовільний, оптимальний з точки зору реалії сьогодення): а) лекційні заняття; б) семінарські заняття; в) практичні заняття; г) лабораторні заняття; ґ) виробнича практика студентів;

2) у процесі лекційних занять за Вашим навчальним курсом Ви найчастіше використовуєте: а) заздалегідь підготовлені комп'ютерні презентації; б) укладене самостійно слайд-шоу; в) комплекс мультимедійних засобів; г) послуговуюся інтерактивною дошкою; ґ) інші варіанти;

3) у процесі практичних та семінарських занять регулярно застосовується: а) сучасне програмне забезпечення, що оновлюється мною кожен семестр; б) апробоване програмне забезпечення, що застосовується в навчальному процесі протягом останніх років; в) те програмне забезпечення, яке пропонує мультимедійна лабораторія;

4) сучасні комп'ютерні технології в освітньому середовищі сучасного вищого навчального закладу є: а) основним засобом навчання; б) допоміжним засобом навчання, передусім засобом унаочнення навчальної інформації та представлення її в оптимальному вигляді; в) стрижнем оптимізації та інтенсифікації змістових і процесуальних компонентів навчально-виховного процесу вищої школи;

5) якщо застосування сучасних інформаційних технологій не допомогло досягненню висунутої мети лекційного чи семінарського заняття, потрібно простежити, на Вашу думку: а) чи враховано закономірності пізнавальної діяльності студентів, логіку застосування різних прийомів, спрямованих на розвиток пізнавальної активності; б) чи було здійснено попередній перегляд екранних (мультимедійних) матеріалів з метою встановлення відповідності темі та структурі лекційного (семінарського) заняття; в) чи підготовлено

пояснення окремих фрагментів та кадрів; г) чи забезпечувалось оптимальне поєднання слова викладача та екранних засобів; ґ) чи здійснювалась попередня установка на сприймання основних мультимедійних елементів, таблиць, слайдів; д) чи ставилися викладачем проблемні запитання студентам після (по ходу) перегляду комп'ютерної презентації, відеофільму?

Якщо за елементи змісту дисципліни приймаються її програмні питання, то система провідних знань цієї дисципліни формується за допомогою матриці взаємозв'язків. Накопичення таких взаємозв'язків є свідченням важливості розуміння змісту конкретного розділу дисципліни або навіть усієї дисципліни загалом. Тому такий елемент з повною підставою можна зарахувати до системи провідних знань і дидактичної одиниці курсу. Це й дозволяє виділити зі складу наукової дисципліни матрицю, що включає фундаментальні поняття і загальні способи дій в їх логічних взаємозв'язках. Така матриця з дидактичних одиниць, представлених у дистанційному курсі, істотно відрізняється в плані упорядкування від звичайного тематичного структурування, прийнятого в сучасних навчальних програмах.

Тривалість відеолекцій викладача або індивідуального майстер-класу гри на музичному інструменті, для максимальної зручності перегляду, не повинна перевищувати 20 хвилин. Усі матеріали курсу після його початку доступні користувачам у будь-який час доби. Доступ до них не закривається і після завершення курсу: нові слухачі так само можуть переглядати лекції, виконувати завдання.

Зважаючи на рекомендації вітчизняних дослідників, пропонуємо алгоритм дій викладача на цьому етапі:

а) опис у часових і змістових параметрах очікуваного результату, опис вихідних рівнів навченості з певної дисципліни й вихідних рівнів сформованості самостійності студентів, комплексне планування загальних завдань навчання, виховання й розвитку студентів з урахуванням конкретних можливостей певної навчальної групи;

б) добір, конкретизація й обґрунтування змісту навчання в контексті майбутньої професійної діяльності педагога-фахівця; визначення структури, обсягу, змісту навчального матеріалу, його інформаційної ємності та системи смислових зв'язків між його елементами;

в) вибір найбільш слушної структури навчання в дистанційному середовищі, яка ґрунтується на завданнях розвитку самостійності, специфіці змісту предметного курсу чи теми навчання, а також можливостях студентів і викладача, матеріально-технічних можливостях вищого навчального закладу;

г) вибір найраціональнішого поєднання методів і прийомів навчання в дистанційному середовищі;

г) вибір адекватних засобів індивідуальної й групової навчальної діяльності в межах певного дистанційного курсу;

д) організація системи зворотного зв'язку, вибір на перспективу процедур контролю й виміру якості засвоєння навчальної програми, а також способів індивідуальної корекції навчальної діяльності.

3. Створення дистанційного курсу (курсів) (завантаження лекцій, представлених в електронному вигляді, створення глосарію необхідних понять, розроблення та додавання до певного тематичного блоку тестових завдань, створення електронного журналу тощо). Ознайомлення майбутніх учителів музики з особливостями організації та здійснення навчальної діяльності в межах курсу.

Вважаємо за потрібне уточнити, що саме на цьому етапі стає очевидною потреба попереднього логічного аналізу змісту навчальної дисципліни, який виконується в такій послідовності:

а) з'ясувати логічну систему організації навчального матеріалу в змісті дисципліни загалом;

б) з'ясувати логічну організацію навчального матеріалу в конкретній темі й структурному блоці. Особливу значущість має логічний аналіз соціокультурного навчального матеріалу окремого структурного блоку знань.

Аналіз цієї порції навчального матеріалу має бути таким:

а) виявлення форм мислення, в яких зафіксовано знання, поняття і його визначення, умовивід тощо;

б) виконання логічного аналізу кожної з виокремлених форм мислення і встановлення логічної спільності поміж, наприклад, складом і структурою різних понять під час осмислення мистецьких явищ чи процесів.

4. Спільна навчальна діяльність викладача і студентів у дистанційному середовищі. Приріст та перетворення професійно значущих для майбутнього вчителя музики знань, формування в дистанційному середовищі найбільш загальних способів самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Діяльність із розв'язання різного роду завдань, включаючи і завдання проблемного характеру, здійснюється в межах дистанційного курсу самостійно або з частковою допомогою (викладача, одногрупників).

Один із прийомів навчальної взаємодії в дистанційному середовищі – розміщення на форумі власних запитань, опис проблемних ситуацій для подальшого обговорення. Майбутні вчителі висловлюють свої судження щодо проблем, які обговорюються. У кожного студента є можливість виступити рецензентом і власних висловлювань, і

висловлювань своїх одногрупників (учасників дискусії), довести свою згоду або незгоду з позицією інших учасників, знайти слабкі ланки в їхніх міркуваннях. Такого роду комунікативна діяльність безпосередньо впливає на моделювання елементів усіх площин рефлексивних умінь студентів.

5. Моніторинг викладачем загальних способів і прийомів навчальної діяльності майбутніх учителів музики в дистанційному середовищі. У педагогічній літературі моніторинг (від лат. *monitum* – вказівка, затвердження, нагадування) тлумачиться як:

а) глибокий педагогічний аналіз функціонування освітньої системи, виявлення тенденцій динаміки її розвитку (перше стрижневе визначення);

б) система збору, обробки, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, що орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта в будь-який момент часу та дає прогноз його розвитку (друге стрижневе визначення).

Активне використання новітніх технологій у практиці роботи української вищої школи стимулюється запровадженням рейтингової системи оцінки знань. Передбачається, що це система накопичувального типу, що ґрунтується на систематичних рейтингових вимірах, які відбивають успішність студентів під час вивчення окремого модуля навчальної інформації. Саме тестовий контроль може забезпечити успішну реалізацію мети й усіх функцій контролю (навчальної, пізнавальної, коригувальної тощо), а також задовольнити вимоги, що висуваються до якості контролю, як підкреслюють методисти. Основними показниками якості будь-якого тесту є валідність, надійність, диференційна здатність, практичність та економічність. Валідність – характеристика тесту, яка показує, що саме вимірює тест, і наскільки ефективно він це вимірює, а надійність тесту визначається стабільністю його функції як інструмента вимірювання.

Надійний тест дає приблизно однакові результати в разі повторного застосування; диференційна здатність указує на спроможність певного тесту виявляти встигаючих і невстигаючих тестованих, тобто з достатнім і недостатнім рівнем засвоєння знань, умінь і навичок; практичність визначає:

а) доступність і посиленість інструкцій тесту та змісту тестових завдань для розуміння тих, хто виконує тест;

б) простоту організації проведення тестування в різних умовах;

в) простоту перевірки відповідей і визначення результатів та оцінки.

Навчальну діяльність у дистанційному середовищі потрібно аналізувати і «відстежувати» не саму по собі, а як внутрішню складову частину навчальної ситуації, системоутворюючою змін-

ною якої виступають взаємини майбутніх учителів музики з викладачами і між собою.

6. Діагностика успішності формування самостійності майбутніх учителів музики в дистанційному середовищі. Аналізуючи основи модернізації вищої професійної освіти, А. Бермус підкреслює, що «однією з провідних, якщо й не визначальною ідеєю та цінністю сучасної політики модернізації освіти, є досягнення нової якості освіти, при цьому сам феномен якості представляє собою досить складну й багатоаспектну реальність» [26, с. 77]. Викладачі, що працюють у дистанційному середовищі над проблемою формування самостійності майбутнього вчителя, повинні бути обізнаними з питань педагогічної діагностики в дистанційному освітньому просторі.

Науковці (О. Андреев, В. Кухарчук) вказують, що «особливості педагогічної діагностики в системі дистанційного навчання визначаються відсутністю постійної особистої взаємодії викладача й особи, яка навчається... Інформація надається системою педагогічної діагностики у вигляді індивідуального педагогічного діагнозу кожної особи в конкретну мить навчального процесу» [8, с. 173]. Науковці радять дотримуватись певних процедурно-організаційних вимог, таких, як:

а) систематичність проведення діагностичних процедур, забезпечення підготовленості студентів до здійснення діагностики й самодіагностики;

б) економічність у дидактичному аспекті (баланс між частотою проведення діагностичних заходів та точністю діагностичних даних, баланс між витратами навчального часу на діагностику та ефективністю її позитивного впливу на навчальний процес);

в) дотримання етико-правових норм (гласність процедури й методів діагностики, методів інтерпретації діагностичних даних, гарантування конфіденційності діагностичних даних і результатів їх інтерпретації, пріоритет студента щодо визначення доступу до таких даних із боку інших суб'єктів, донесення результатів інтерпретації діагностичних даних, що стосуються конкретної особи, до цієї особи тощо) [8].

На останньому етапі застосування методики формування самостійності майбутніх учителів музики викладачі повинні конкретизувати, від чого безпосередньо залежить результативність самостійної діяльності сучасних студентів. Для спрощення такого аналізу їм пропонується дати відповіді на певні запитання.

1. Самостійність майбутніх учителів музики залежить від:

а) ступеня сформованості пізнавального інтересу до змісту та завдань самостійної діяльності;

б) розуміння мети (для задоволення професійних потреб, особистого саморозвитку тощо) та

характеру (репродуктивний, творчий) цієї діяльності;

в) наявності оптимальних умов самостійно-пізнавальної діяльності, насамперед сучасного інформаційно-комп'ютерного забезпечення;

г) ступеню сформованості у студентів умінь використовувати всі необхідні джерела інформації;

г) ступеня впливу самостійно-пізнавальної діяльності на емоційну та інтелектуальну сферу студентів.

2. Якщо застосовані методи організації самостійної діяльності студентів не забезпечили повноцінних знань, потрібно:

– з'ясувати, чи виконували методи навчання стимулювальну і корекційну функції;

– наскільки ефективно застосовувалися інформаційні технології, зумовлені специфікою предмета;

– чи правильно визначено функції інформаційних технологій в самостійно-пізнавальній діяльності студента.

3. Якщо обрані інформаційні технології суттєво не змінили процедурні аспекти самостійно-пізнавальної діяльності студентів, варто проаналізувати відповідність цих технологій:

1) цілям і задачам самостійно-пізнавальної діяльності;

2) дидактичним закономірностям та принципам;

3) змісту самостійно-пізнавальної діяльності;

4) умовам та відведеному часу;

5) навчальним можливостям студентів (віковим фізичним і психічним особливостям, рівню підготовленості студента до сприйняття певного навчального матеріалу, особливостям студентської групи);

6) індивідуальному професійно-особистісному досвіду викладача (рівнем теоретичної та практичної підготовки до застосування ІТ, особистим якостям та професійним умінням).

Необхідну контрольну-діагностичну інформацію в дистанційному середовищі викладач може отримати опосередковано – засобами дидактичного супроводу та шляхом аналізу продуктів навчальної діяльності студентів (результатів виконання навчальних завдань, змісту доповідей, рефератів, у яких автори висловлюють власні оцінки судження), шляхом спостережень за своєчасністю виконання тих чи тих вправ, тестів, часу перебування в межах дистанційного курсу тощо.

Висновки. Отже, теоретичне розроблення основних положень методики формування самостійності майбутніх учителів музики створює оптимальні підстави для подальшої практичної апробації. Успішність цієї апробації безпосередньо залежить від комплексу організаційно-педагогічних умов, зміст яких ми будемо висвітлювати в наступних наших напрацюваннях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи: курс лекцій : модульне навчання. Київ : ІСДО, 1993. 220 с.
2. Педагогіка вищої школи / В.П. Андрущенко та ін. ; за ред. В.Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2009. 256 с.
3. Атанов Г. Возрождение дидактики – залог развития высшей школы : монография. Донецк: ДООУ, 2003, 180 с.
4. Бермус А.Г. Методологические основы модернизации высшего профессионального образования в парадигме качества. *Славянская педагогическая культура*. 2005. № 4. С. 77–79.
5. Кобыляцкий И.И. Основы педагогики высшей школы : монография. Киев : Высшая школа, 1978. 287 с.
6. Лекції з педагогіки вищої школи / за ред. В.І. Лозової. Харків : ОВС, 2006. 267 с.
7. Паламарчук В.Ф. Тенденції розвитку інноваційних процесів у вищій освіті України. *Вісник післядипломної освіти*. 2005. Вип. 1. С. 154–167.
8. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання : монографія / О.С. Андреев та ін. ; за ред. В.Н. Кухаренка. Харків : Міськдрук, 2013. 212 с.